

ویژه فرهنگ و معارف رضوی

| سال اول | ویژه نامه ۲۴۶ |

موعظه / آیت الله مکارم شیرازی

**معنا ندارد
به غیر خدا
دل ببندیم**

۲

جزیره در حال تبدیل به کشوری با اکثریت غیر مسیحی است

سرعت ۱۰ برابری رشد اسلام

در انگلیس نسبت به سایر ادیان

طراحی حاج قاسم برای ۱۰ سال

آینده بین‌الحرمین کربلا چه بود؟

۲

با حکم مدیر عالی حرم مطهر رضوی انجام شد

انتصاب معاون تبلیغات اسلامی

آستان قدس رضوی

آیت الله اعرافی:

کمتر کسی در تراز علامه مصباح

پیدا می‌شود

۲

نیمکت زندگی

دست‌هایش بوی نارنگی می‌دهد

رقیبه توسلی از وقتی چشمم افتاده به روسری ترکمنی‌اش، دارم با مغزم کلنجار می‌روم که این خانوم کیست که این قدر نگاه آشنایی دارد؟ که بالاخره یادم می‌افتد. بله خودش است، «تیکا»جان. تیکاجانی که واسطه شد صاحب باغ مرکبات رضایت بدهد از تلاش کارگران بانویش عکاسی کنم. همان که سر نترسی داشت و هر وقت می‌خواستی پیدایش کنی بالای نردبان بود. همان که می‌گفتند برای خودش یک پا مرد است. همان که فهمیدم دو برادر معلولش را سال‌هاست یک تنه، تر و خشک می‌کند. و یک روز که همراهشان دست به دوربین شده بودم، با داسش ماری را سر به نیست کرد. مار سیاهی که گویا تا چند قدمی‌ام خزیده بود. چهار سالی گذشته از آن روزهای نارنجی و امروز کاملاً اتفاقی توی حیاط بیمارستان می‌بینمش. جلو می‌روم. نشسته روی ویلچر. همان لحظه اول می‌شناسدم و قبراق مثل همیشه می‌گوید: احوال خانوم سکندری خور؟ از ته دل می‌خندیم. بالای سه چهار بار لیز خوردن و نقش بر زمین شدن، باعث شد آن روزها مفتخر شوم به این عنوان. یاد خاطرات می‌افتم. یاد آن ده دوازده کارگر که سه روز باهاشان دمخور شده و زندگی کردم. یاد آن‌ها که می‌گفتند: تیکا، سرکارگر بدعق ماهیست! ماه شب چهارده!

انگار که از نگاهم سؤال را خوانده باشد می‌گوید: هیچی بابا. یک ساله وضعم اینه. دکتر می‌گن از دو حالت خارج نیست. یا خوب میشی یا خوب نمیشی... و تنهایی می‌زند زیر خنده. نگرانی‌ام را که می‌بیند توضیح می‌دهد؛ جان خاخر! شما که خورنگارید و عکس انتشار میدی بیا چند تا دیگه هم بنداز مردم بدون دنیا خیلی اشکنک داره. بنویس رفیق بالکل، بُپردیون. و خندان دست‌هایش را می‌کشد روی صورتم. دست‌های زمختش بوی نارنگی می‌دهند هنوز. دوست دارم بگویم: تورو خدا بگو دوباره خوب میشی میری وسط باغ یرتقال و لیمو برا خودت رئیس بازی درمباری و جولون میدی... توروخدا مزاح بنداز کنار تیکاجان و یه جواب درست بده ببینم بیمه هستی؟ الان پرستاری و معیشتتون چطور یاست؟

البته که این‌ها را نگفتم. شاید نمی‌خواستسم سرکارگر احساس عجز کند آن هم حالا که الگو طلا گذاشته و روسری قرمز ترکمنی کرده سرش. حالا که عطر یاس زده و آمده شهر به قول خودش هوایی به کله‌اش بخورد.

پی‌نوشت

تیکاجان از حال اعظم و ونوشه و طلعت و مادر رضا و خواخونم و سیده کبری و خاله‌طاهره هم باخبرم کرد. گفت که چقدر خواهری کردند برایش با اینکه خودشان گاهی دو باغچین می‌رفتند کابری و جان به نتشان کم بود.

سنجاق

امام صادق(ع): کسی که به دنبال روزی حلال، روز خود را خسته و درمانده سپری کرده، بداند که شب را با گناهان آمرزیده سپری خواهد کرد.

میزبانی کریمانه خادمان رضوی از نیازمندان

نمک‌پرورده لطف رضاییم

۴

در مراسمی با حضور فعالان ادبیات کودک و نوجوان از «گاهنامه ادبیات دینی کودک» رونمایی شد

پژوهش‌نامه‌ای برای ادبیات دینی کودکان

رونمایی از نخستین شماره گاهنامه ادبیات دینی کودک و نوجوان به همت انتشارات به‌نشر و با حضور پژوهشگران، نویسندگان و شاعران ادبیات کودک و نوجوان در کتاب‌فروشی به‌نشر تهران برگزار شد. در این مراسم، حجت الاسلام غلامرضا حیدری ابهری نویسنده حوزه کودک و نوجوان، مصطفی رحماندوست شاعر و نویسنده پیشکسوت کودک و نوجوان، مریم جلالی پژوهشگر ادبیات کودک و...

خبر خوب

... و حالا «خانه خلاق و نوآوری کرامت»

اگر در مورد «خانه خلاق» تا امروز کمتر شنیده‌اید، خیلی خلاصه می‌شود گفت یک «خانه خلاق» مکانی فیزیکی یا فضایی مجازی است که افراد خلاق را در کنار هم جمع می‌کند. هدف از تشکیل آن هم ایجاد توسعه پایدار در هر منطقه است. خانه‌های خلاق مکان یا امکانی را فراهم می‌کنند تا از شبکه‌سازی، توسعه مشاغل و تعامل گروه‌های کاری و حرفه‌ای حمایت شود. حالا خبر می‌رسد که خانه «خلاق و نوآوری کرامت» که زیر نظر بنیاد کرامت رضوی فعالیت می‌کند با حمایت معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری شکل گرفته و کار خود را آغاز کرده است.

محمدحسین استادآقا، مدیر عامل بنیاد کرامت رضوی به آستان‌نیز گفته است: مأموریت کلیدی و حوزه عملکردی این مجموعه، حوزه نوآوری اجتماعی است و قرار است بر اساس پارادایم نوآوری باز، از ایده‌ها، طرح‌ها و استارت‌آپ‌های فعال در حوزه نوآوری اجتماعی برای حل مسائل جاری، بهبود عملکرد و ایجاد راه حل‌های نوآورانه دارای ارزش افزوده استفاده کند. «خانه خلاقیت کرامت» در تمامی مراحل ایدپروری، تأسیس و توسعه نوآوری و کسب و کارهای اجتماعی با ایده‌پردازان همراهی خواهد کرد. همچنین این مرکز علاوه بر فعالیت‌های شتاب‌دهنده، روی طرح‌ها و استارت‌آپ‌های بالغ‌تر نیز سرمایه‌گذاری خواهد کرد. محورهای حوزه‌های فعالیت خانه خلاق و نوآوری کرامت، ارائه الگوهای نوین تنظیم‌گری اجتماعی، الگوهای نوین خدمات داوطلبانه با محوریت گن‌ون‌های خدمت، الگوهای نوین خدمات اجتماعی، پلتفرم داده و محتوای اجتماعی، الگوهای نوین افزایش بهره‌وری دارایی‌های فیزیکی موجود و... است.

از دیگر فعالیت‌های این خانه می‌توان به سرمایه‌گذاری خطرپذیر اشاره کرد، همچنین این مرکز علاوه بر فعالیت‌های شتاب‌دهنده، روی طرح‌ها و استارت‌آپ‌های بالغ‌تر نیز سرمایه‌گذاری خواهد کرد. محورهای حوزه‌های فعالیت خانه خلاق و نوآوری کرامت، ارائه الگوهای نوین تنظیم‌گری اجتماعی، الگوهای نوین خدمات داوطلبانه با محوریت گن‌ون‌های خدمت، الگوهای نوین خدمات اجتماعی، پلتفرم داده و محتوای اجتماعی، الگوهای نوین افزایش بهره‌وری دارایی‌های فیزیکی موجود و... است. یادآور می‌شود، همه ایده‌پردازان و فعالان در حوزه‌های نوآورانه می‌توانند برای کسب اطلاعات بیشتر و شرکت در محورهای فراخوان جذب ایده «خانه خلاق و نوآوری کرامت» به نشانی inn.bkr.ir مراجعه کنند.

در متون جغرافیایی قرن‌های سوم و چهارم هجری چه اطلاعاتی درباره مشهدالرضا ﷺ وجود دارد؟

دفترچه راهنمای زائر، هزار سال پیش!

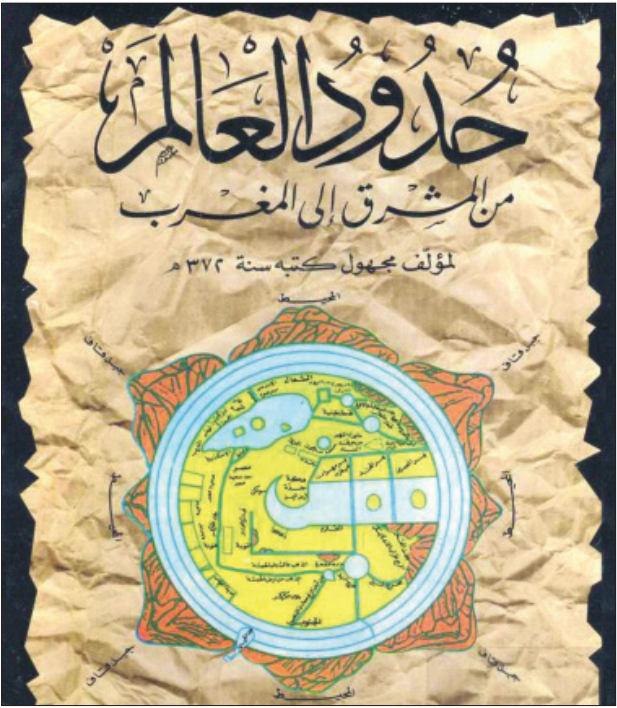
■ **سیمای معماری و اقتصادی مشهد**

نویسنده کتاب «حدود العالم» در سال ۳۷۲ق گزارشی نسبتاً دقیق درباره ظرفیت اقتصادی مشهدالرضا(ع) و اطراف آن ارائه می‌کند و می‌نویسد: «طوس ناحیتی است و اندر وی شهرک‌هاست چون طاوران و نوقان، برغون و رایگان و اندر میان کوه‌هاست و اندر کوه‌های وی معدن پیروزه (فیروزه) است و معدن مس است و سرب و سرمه و دیگ سنگین و سنگ فسان و شلواربند و جورب خیزد و به نوقان، مرقد مبارک علی بن موسی الرضاست و آنجا مردمان به زیارت شوند و از آنجا دیگ سنگین خیزد». بر اساس گزارش این کتاب، شهر مشهد از همان هزار سال پیش، افزون بر معادن احجار کریمه، صاحب صنعت سنگ‌تراشی و تولید دیگ سنگی بود که امروزه به «هرکاره» یا به قول مشهدی‌ها «هرکره» معروف است و زائران هزار سال قبل، پیش از ورود به منطقه طوس و زیارت حرم مطهر امام رضا(ع) از وجود چنین صنعت و هنری مطلع بودند. در زمینه معماری نیز ابودلف ینبوعی در سفرنامه خودش که آن را در سال ۴۴۱ق به رشته تحریر درآورده است، می‌نویسد: «در آنجا آثار باشکوه اسلامی دیده می‌شود؛ اقامتگاه حمّید بن قحطبه در آنجا واقع است و در حد یک میل مساحت دارد و نیز در یکی از باغ‌های آن، آرامگاه علی بن موسی‌الرضاست. میان طوس و نیشابور کاخ بسیار باشکوه و مستحکمی برپاست. من مانند آن را از حیث بلندی دیوارها

و استواری بنا ندیدم». با این حال، جغرافیدانان به مسائل و مشکلات منطقه مشهد هم توجه داشته‌اند مثلاً مقدسی در سال ۳۸۰ق در کتاب «احسن التقاسیم» نکته بسیار مهمی را به مسافران و زائران گوشرد می‌کند: «نوقان از تابران [به لحاظ وسعت و جمعبت] کمتر است، بازارها بر گرد جامع‌اند. در تراشیدن دیگ سنگی ماهرند. مردم تردستند ولی به کمبود آب گرفتارند». می‌بینیم که کم‌آبی و عوارض ناشی از آن، از همان زمان یعنی هزار سال پیش در مشهدالرضا(ع) به چشم می‌آمده است و حکمرانان این منطقه هر کدام به فراخور توان خود، در رفع آن کوشیده‌اند. هر چند که لازم بوده است زائران و مسافران هم خود را برای روبه‌رو شدن با چنین وضعیتی آماده کنند.

■ **حرم امام رضا(ع) کجا قرار دارد؟**

می‌دانیم مشهد تا مدت‌ها به عنوان یک شهر شناخته نمی‌شد، در واقع تا زمانی که شهرهای بزرگی مانند نوقان و تابران در نزدیکی آن بودند، مشهد تنها به عنوان زیارتگاهی معتبر و شناخته شده در نزدیکی نوقان شهرت داشت. بنابراین صرف اطلاع زائر از قرار داشتن حرم در محدوده نوقان، کارش را راه نمی‌انداخت. این‌حوقل در سال ۳۶۰ق در کتاب «صورةالارض» می‌نویسد: «مرقد علی بن موسی الرضا علیه‌السلام در بیرون شهر نوقان است و در مجاور قبر رشید در مقبره‌ای بسیار زیبا

در قریه‌ای به نام سناباد که حصنی (دیواری) استوار دارد، واقع است و گروهی در آن معتکف هستند».

پیش از این‌حوقل، اصطخری نیز در سال ۳۴۰ق به موقعیت جغرافیایی مشهدالرضا(ع) اشاره کرده و نوشته است: «شهرهای طوس، رادکان، تابران، بردغور و نوقان باشد که مشهد علی بن موسی الرضا رضوان‌الله علیهما و گور رشید آنجاست، به چهار سنگی شهر». بر پایه این گزارش‌ها، مسافران مشهدالرضا(ع) در هزار سال پیش، علاوه بر جایگاه جغرافیایی حرم رضوی متوجه می‌شدند که این حرم مطهر بر گرد خودش دیواری بلند دارد و البته جمعی از اهل عبادت در آن به صورت مداوم حضور پیدا می‌کنند و معتکف می‌شوند؛ یعنی در این مکان، محلی برای حضور شبانه‌روزی هم دایر است.

نسبت به مسیر صحرا کوتاه‌تر بود، اما خب دردسرهای خودش را هم داشت.

■ **درباره مردم مشهد**

یعقوبی در سال ۲۷۹ق در کتاب مشهورخودش، «البلدان» می‌نویسد: «در طوس قومی از طی و جز آن سکونت دارند و بیشتر آن‌ها عجم هستند و قبر رشید (هارون عباسی) آنجاست و نیز وفات (شهادت) علی بن موسی بن جعفر علیهم‌السلام

آنجا روی داد و شهر بزرگ طوس را نوقان می‌گویند». یکی از نکات جالب این گزارش، سکونت قوم حاتم طایی در نزدیکی مشهد و شاید در مجاورت آن باشد. قوم «طی» از اقوام مشهور شبه جزیره عربستان بود که حاتم طایی از افراد تاریخی و برجسته آن محسوب می‌شد.

محمد حسین

نیکبخت راهنمایی زائران حرم رضوی، افتخار بزرگی است که امروزه در قالب خدمت‌های مختلف

و متنوع توسط آستان قدس رضوی به زائران محترم ارائه می‌شود. این خدمات افزون بر راهنمایی در مورد تاریخ حرم مطهر و زندگی و سیره امام رضا(ع)، شامل برخی راهنمایی‌های معنوی و زیارتی هم هست که هر زائری هنگام ورود به حرم به آن‌ها نیاز دارد. امروزه راهنمایی زائران توسعه و اشکال مختلفی پیدا کرده است و صرفاً در محدوده انتشار جزوات یا در اختیار قرار دادن نقشه‌ها نیست، اما فکرش را بکنید که اگر کسی هزار سال پیش می‌خواست به مشهد سفر کند، آن هم در شرایطی که هیچ اطلاعاتی درباره راه‌ها و ویژگی‌های جغرافیایی و تاریخی این منطقه نداشت، دست به چه کار پردردسری می‌زد؟ در چنین وضعیتی با توجه به مخاطرات قدیم مانند ناامنی راه‌ها، انتخاب مسیر صحیح و شناخت دقیق منطقه می‌توانست موجب آسودگی بیشتر زائر شود. بخشی از توجه مسلمانان به علم جغرافیا و تلاش برای تکمیل و گسترش آن به همین مسئله بازمی‌گشت یعنی به مسئله تسهیل سفرها و کم‌هزینه‌تر کردن آن‌ها. جغرافیدانانی مانند یعقوبی، اصطخری، ابن‌حوقل، ابن خردادبه و البته جغرافیدانان گمنامی مانند نویسنده کتاب مشهور «حدود العالم» در این زمینه دست به تألیفاتی زدند که زمینه را برای تسهیل سفرهای مسلمین و از جمله زائران حرم مطهر امام رضا(ع) فراهم کرد. در نوشتار پیش رو می‌خواهیم به برخی از اطلاعات جمع‌آوری شده توسط این پژوهشگران که به کار زائران حرم رضوی هم می‌آمد و در واقع برای آن‌ها حکم یک دفترچه راهنمای زائر را پیدا می‌کرد، بپردازیم. این گزارش‌ها، همگی پیش از سال ۴۰۰ هجری قمری نوشته شده‌اند و بیش از هزار سال قدمت دارند.

■ **چقدر باید راه برویم؟**

یکی از اصلی‌ترین نیازهای زائران برای طی کردن مسیر زیارت، دانستن فاصله میان شهرها و محاسبه مدتی بود که باید برای طی مسیر میان آن‌ها صرف می‌کردند. ابن‌خردادبه، جغرافیدان ایرانی و مسلمان با نوشتن کتاب «المسالك